

Wetenschapper Ton Derksen veegt vloer aan met Openbaar Ministerie

De dubieuze praktijken van justitie

Onwaarheden verkondigen, selectief shoppen onder deskundigen, tegeltjeswijsheden debiteren. Wetenschapsfilosoof Ton Derksen, de motor achter de vrijlating van Lucia de B., heeft een boek geschreven waarin hij het Openbaar Ministerie genadeloos op de snijbank legt. Door Stan de Jong

Corné van der Stelt

Nog niet zo lang geleden was Ton Derksen (65) een intellectueel met een zelfsprekend geloof in onze rechtsstaat. Inmiddels is hij de onschuld voorbij. 'Neem dat Kamerdebat over *Fitna*. Vroeger zou ik geen seconde hebben gedacht dat leden van het kabinet in staat zijn tot liegen, nu neem ik dat niet meer voetstoots aan.'

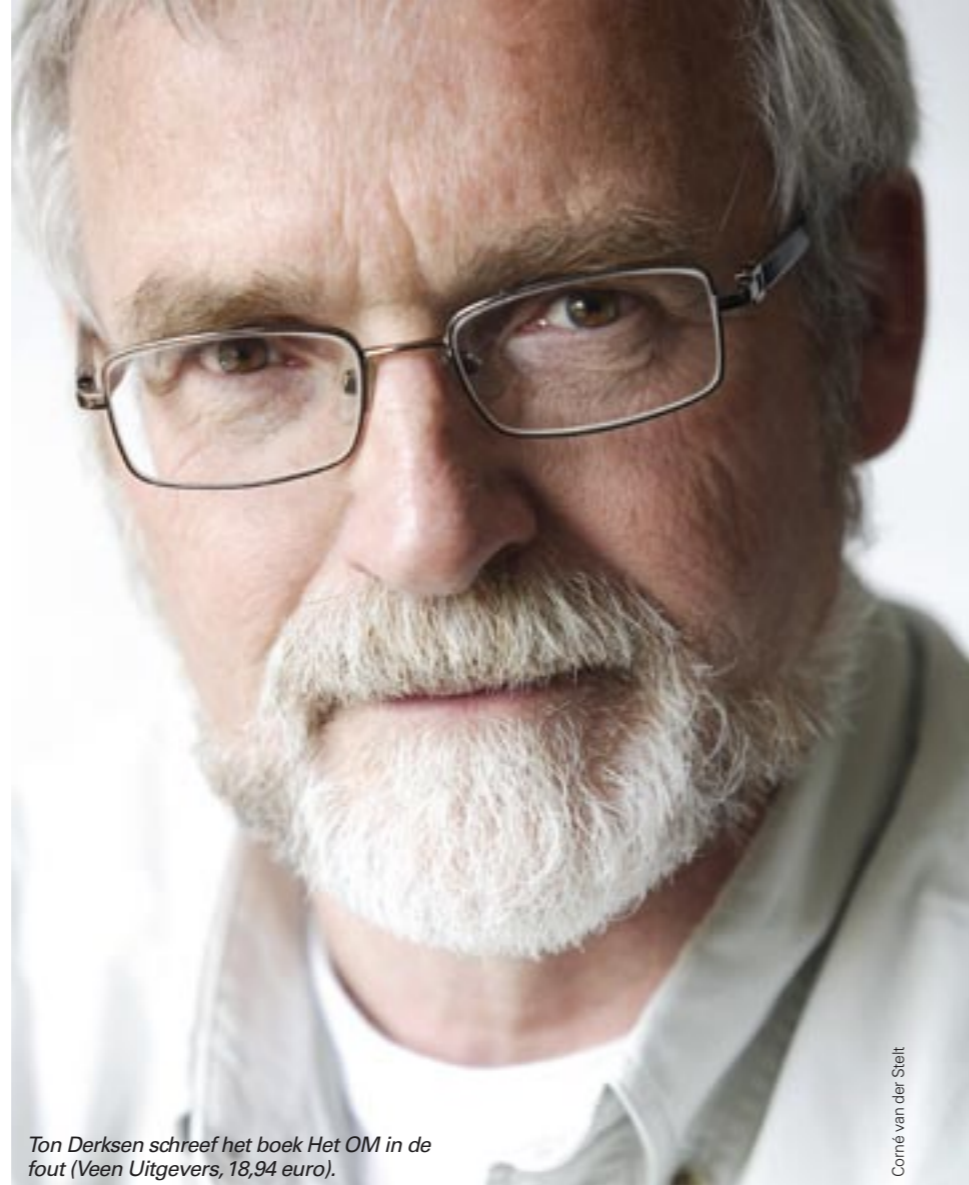
De omslag is gekomen door Lucia de B., de verpleegster die in 2004 door het gerechtshof Den Haag tot levenslang werd veroordeeld voor zeven moorden en twee pogingen tot moord. Daarmee was de 'Engel des Doods' de grootste seriemoordenaar uit de naoorlogse geschiedenis geworden. Min of meer toevallig raakte Derksen, emeritus hoogleraar wetenschapsfilosofie, bij de zaak betrokken.

Zijn zus, overtuigd van de onschuld van de verpleegster, vroeg hem eens met wetenschappelijke ogen naar de zaak te kijken. Aanvankelijk vol scepsis kwam Derksen tot de conclusie dat het hier een dijk van een gerechtelijke dwaling betrof. Niet alleen deugde de bewijsvoering niet dat Lucia de B. de moordenaar was, er bleek niet eens sprake te zijn van moorden. 'Ze hebben een dader gezocht bij overlijdensgevallen die eerder door artsen als natuurlijke dood waren aangemerkt,' legt hij uit.

Derksens bemoeienis, die een boek over de zaak schreef, is succesvol gebleken. Onlangs adviseerde de advocaat-generaal bij de Hoge Raad dat de zaak moet worden herzien. Lucia is tijdelijk op vrije voeten gesteld. Een belangrijke horde is genomen, maar tijd om op zijn lauweren te rusten, heeft Derksen niet. Aan de keukentafel van zijn Nijmeegse woning laat hij de drukproeven van een nieuw boek door zijn handen glijden: *Het OM in de fout*.

Mega-manco's

Aan de hand van vijf strafzaken analyseert Derksen de soms onthutsende werkwijze van het OM. Naast Lucia de B. gaat het om de alom bekende Deventer moordzaak, de Schiedammer parkmoord (waarin Kees B. ten onrechte werd veroordeeld voor de moord op

Ton Derksen schreef het boek *Het OM in de fout* (Veen Uitgevers, 18,94 euro).

Corné van der Stelt

een jong meisje), de mysterieuze moord op Pim O. (door Henk H.) en de zaak-Sweeney. In 2001 werd Kevin Sweeney door het hof Den Bosch veroordeeld tot dertien jaar wegens moord door brandstichting op zijn vrouw. 'Bij Lucia en de Schiedammer parkmoord kon ik uiteraard op mijn vingers natellen dat het OM in de fout was gegaan, maar de drie andere zaken kende ik niet of slechts uit de media. Ik had ze alleen uitgekozen omdat ik over de volledige dossiers en de requisitoiren van de officieren van justitie kon beschikken. Maar de problematiek bleek exact dezelfde; het zijn dubieuze veroordelingen.'

Derksen onderscheidt zeven hoofdzonden, hij noemt ze 'mega-manco's,' die het OM begaat. Onwaarheid spreken, (ontlastende) informatie achterhouden en het gebruik van een misleidende formulering zijn de eerste drie en spreken voor zich. 'Ik gebruik bewust niet de term liegen,' zegt Derksen. 'Iemand is pas een leugenaar als hij weet dat hij niet de waarheid spreekt. Maar dat doet er in dit geval niet toe. Of het nu komt door onoplettendheid, leugenachtigheid, arrogantie, overbelasting of doordat een officier van justitie slecht geslapen heeft omdat hij ruzie had met zijn vrouw, waar het om gaat is dat hij onwaarheid heeft gesproken. Een organisatie met de taak van waarheidsvinding, valt dat te verwijten.'

Een vierde hoofdzonde schaaft Derksen onder de noemer 'willekeur'. Dat kan inhouden dat het OM selectief gebruikmaakt van getuigendeskundigen in een rechtszaak. Of net zo lang shoopt tot er een deskundige is gevonden die de lezing van het OM wel onderschrijft. In de zaak-Lucia de B. kwam dat heel navrant tot uiting. Een medische deskundige werd op diverse (belastende) onderdelen zeer serieus genomen door het OM, maar *du moment*

'Ze hebben een dader gezocht bij overlijdensgevallen die eerder door artsen als natuurlijke dood waren aangemerkt'

dat hij een voor de verdachte ontlastende verklaring aflegde, werd die verklaring terzijde geschoven.

Hoofdzonde nummer vijf zijn cruciale argumentatiefouten. In de zaak-Sweeney stelde het OM bijvoorbeeld dat de verdachte de echtelijke woning in de fik had gestoken met behulp van flessen terpentijn. Maar het slachtoffer, zijn vrouw, was overleden aan koolmonoxidevergiftiging. En dat past niet bij een snelle, felle terpentijnbrand. De lezing van de verdediging en twee branddeskundigen dat het slachtoffer was omgekomen doordat haar bed vlam had gevat door een brandende sigaret was een stuk plausibeler. Alleen kwam dit niet in het straatje van het OM te pas.

Geslotenheid voor kritiek is een andere ondeugd. In de Schiedammer parkmoord waren daar sterke staaltjes van te zien. Zo vroeg de advocaat van de verdachte een deskundigenonderzoek om vast te stellen dat de verdachte rechtshandig was. Dit was voor Kees B. van belang, omdat uit de verklaringen van de aangevallen jongen (het vriendje van het vermoorde meisje) kon worden afgeleid dat de dader linkshandig was. Maar de advocaat-generaal wees het verzoek af omdat het volgens hem ging om 'een onderzoek naar een hypothese, dat niet bijdraagt aan de objectieve waarheidsvinding'. Derksen: 'Bizar. Hoezo kan een onderzoek dat mogelijk de onschuld van een verdachte kan ondersteunen niet aan de waarheidsvinding bijdragen?'

Bijna-perfecte moord

Ten slotte is er de hoofdzonde dat het OM ten onrechte meent over een magisch oog te beschikken. Door hun professionaliteit, ervaring en wijsheid denken officieren van justitie te kunnen zien of de verdachte schuldig is. Men zou het ook tegeltjeswijsheid kunnen noemen.

Laten we weer een voorbeeld uit de Schiedammer parkmoord nemen. Tijdens de terechtzittingen bleek dat Kees B. overstuur werd als hij werd geconfronteerd met beelden van de slachtoffertjes. Op die momenten verliet hij de

Kees B. (rechts), ten onrechte veroordeeld.

HH

5 dubieuze veroordelingen

Lucia de B.

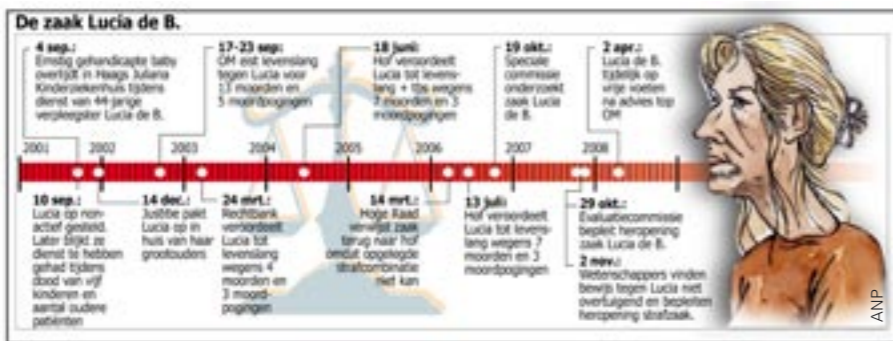
ANP

Schiedammer parkmoord

Bewezen dwaling. Vlaardinger Kees B. werd veroordeeld voor moord op meisje in park Schiedam in juni 2000. Dan doet de echte moordenaar, Wik H., een bekentenis. Leidde tot bijna-crisis bij het OM en instelling van commissie-Posthumus. Opvallend: de officier van justitie stelde dat B. zich verdacht afzijdig had gehouden op de plaats delict, in werkelijkheid had hij 112 gebeld.

Lucia de B.

Verpleegster. In 2004 veroordeeld voor zeven moorden. Zaak is voorgedragen voor herziening. Opvallend: in haar dagboek schreef Lucia dat zij weer aan haar 'compulsie' had toegegeven. Volgens het OM ging het om moorddrang, Lucia zegt dat het ging over het leggen van tarotkaarten.

► rechtszaal. De advocaat-generaal sterkte dit in zijn overtuiging dat B. de dader moest zijn. 'Een primitief idee dat uitgaat van de gedachte dat moordenaars in paniek raken als zij hun slachtoffers zien,' meent Derksen. 'Maar ook zonder vreemd of ongebruikelijk gedrag raakt een verdachte snel in de gevarenzone. Dit komt door de verkeerde theorie die wij, zowel leken als professionals, over het gedrag van leugenaars hebben. We geloven dat een leugenaar vaker wegwijkt en friemelbewegingen maakt. Hij reageert zenuwachtiger. De emotionele reacties die een verhoor en een terechtzitting oproepen, worden dan al snel als tekenen van bedrog en schuld geïdentificeerd.'

Terwijl juist onschuldige en waarachtige verdachten die van liegen worden beschuldigd angstig kunnen worden en nerveus gedrag gaan vertonen. 'Een wetenschapper noemde dit verschijnsel de Othello-fout. Othello beschuldigde zijn vrouw ten onrechte van ontrouw. Omdat zij haar onschuld niet kon bewijzen, reageerde ze heftig en emotioneel. Dit nam bij Othello de laatste twijfel weg en hij vermoordde haar vanwege het nu niet meer te miskennen bewijs.'

Een aansprekend voorbeeld van het magisch oog kwam ook in de zaak-Sweeney voor. De in Nederland woonachtige Brit, die ervan verdacht werd op een buitengewoon geraffineerde wijze zijn vrouw door brandstichting om het leven te hebben gebracht, kwam niet opdagen op haar begrafenis. Inderdaad zal dat bij veel mensen verdacht overkomen. Justitie bracht het feit dan ook met enige gretigheid naar voren. Derksen: 'Maar de verdachte had op jonge leeftijd een trauma opgelopen tijdens een begrafenis en er sindsdien nooit meer één bezocht.'

Overigens was hier ook weer sprake van willekeur. Het OM schilderde Sweeney af als een hyperintelligente figuur met een obsessieve hang naar perfectie. 'Maar iemand die de 'bijna-perfecte moord' op zijn vrouw plant, gaat natuurlijk niet de gemakkelijke verdenking op

Op 22 juni 2000 werd in het Schiedamse Beatrixpark Nienke Kleiss vermoord.

'Ik vind dat officieren en advocaten-generaal persoonlijk aansprakelijk moeten worden gesteld bij flagrante fouten'

zich laden door niet naar haar begrafenis te gaan.'

Prestige

Waar komen de zonden die het OM begaat en die nogal ingrijpende gevolgen kunnen hebben voor onschuldige burgers (lees: jarenlange gevangenisstraffen) eigenlijk vandaan? In zijn boek beschrijft Derksen een explosieve mix van oorzaken. Allereerst is er de sociale druk om (vermeende) misdaden op te lossen. 'Naarmate de misdaad meer tot de verbeelding spreekt, zoals bij kindermoorden, moorden in ziekenhuizen of zedendelicten en de afschuw groter is, zal de druk bij politie en justitie om tot een oplossing te komen toenemen. En naarmate er meer inspanningen zijn gepleegd, er meer geld en tijd is geïnvesteerd in het onderzoek, wordt de sociale drang, zowel vanuit de maatschappij als vanuit de eigen organisatie, naar een positief antwoord groter. Er kan maar beter een moord zijn en er kan maar beter een moordenaar zijn. Het is bijna teleurstellend wanneer een vermeende misdaad aan het

einde van het onderzoek een ongeluk blijkt te zijn of wanneer verdachte X helemaal geen seriemoordenaar blijkt te zijn.'

Daarnaast spelen prestige-overwegingen een rol. 'Voor het imago van de recherche en het OM is het aanwijzen en vangen van de pleger van een opzienbarende moord aanzienlijk te prefereren boven het 'slappe antwoord' dat er geen moord heeft plaatsgevonden of dat verdachte X, die al zo lang in hechtenis heeft gezeten, niet de moordenaar is. De maatschappelijke reactie is dan te voorzien: 'Kunnen ze dan ook nóóit de moordenaar vinden?' Nog afgezien van het feit dat een veroordeling een bepaalde beroepsmatige bevrediging bij politie en justitie geeft.'

De pressie is nog groter geworden door moderne prestatiecontracten en kostenbatenanalyses waarin aantallen gevangenen en aantallen afgeronde zaken in de financiering van het politie- en justitieapparaat een rol spelen. 'De opkomst van de zogeheten *crimefighter*, de officier die niet rust voordat de boef veroordeeld is, past in dit beeld.'

Maar er spelen ook psychologische processen een rol, doceert Derksen rustig. Het brein van de mens is evolutionair zo ontwikkeld dat hij snelle strategieën gebruikt die hem helpen te overleven. Daarbij is de waarheid van secundair belang. Het zijn cognitieve instincten. 'Anders gezegd: hij vaart op de automatische piloot. Op zich begrijpelijk en verstandig, want je kunt niet alle honderden beslissingen die je op een dag moet nemen uittrenturen overwegen. Neem zo'n nieuw programma van Uri Geller. Gezien het verleden van die man concludeer ik instinctief dat het wel weer bedrog zal zijn. Probleem is alleen dat diezelfde instincten ook spelen bij mensen

zoals Ernest Louwes, Lucia de B. of Kevin Sweeney. In een strafproces pakt dat meestal ongunstig voor verdachten uit. Een verdachte wordt al spoedig als dader gezien. Hij zal toch wel niet voor niets in het beklagdenbankje zitten?'

Professionele boevenvangers hebben de neiging hun eigen kwaliteiten te overschatten. Zo denken ze te kunnen zien of een persoon liegt of niet. Maar uit onderzoek blijkt dat politiemensen, officieren en rechters nauwelijks hoger scoren dan de gemiddelde persoon, iets boven de 50 procent. 'Op fiftyfiftybasis kun je geen verdachte veroordelen. Dat is gokken. Maar een rechtszaal is geen casino.' Daarbij komt nog dat mensen die zich eenmaal een mening hebben gevormd, daar met geen duizend paarden vanaf zijn te brengen. Al is het tegenbewijs nog zo sterk. Geloofsvolharding, noemt Derksen dit fenomeen.

Dooddoeners

Wie dit alles tot zich laat doordringen, krijgt weinig hoop dat het aantal onschuldigen dat in de gevangenis belandt, ooit zal dalen. Toch is Derksen optimistisch. De professor in ruste geeft lezingen aan politiekorpsen in het land en ziet 'een enorme honger bij rechercheurs om tot verbeteringen te komen.'

Ook de rechterlijke macht lijkt weer te doen wat het moet doen: bij twijfel (aan schuld) niet inhalen. 'In het verleden leidde 4 procent van alle strafzaken tot een vrijspraak, inmiddels is dat gestegen naar 6 procent.'

Justitie is een taaier bolwerk, heeft hij gemerkt. 'Dat zag je aan de reactie van het OM na de beschamende Schiedammer parkmoord. Men kwam niet verder dan dooddoeners als: we moeten ons openstellen voor kritiek en niet eenzijdig stukken leveren. Tja. Ik vind dat officieren en advocaten-generaal persoonlijk aansprakelijk moeten worden gesteld bij flagrante fouten die ertoe leiden dat mensen jarenlang ten onrechte in de gevangenis zitten. Waarom zou je diefstal van eigendom wel aanpakken en diefstal van levensjaren niet?'

Net als anderen pleit Derksen voor een onafhankelijke commissie die potentiële rechterlijke dwalingen onderzoekt en herzieningen zelfstandig kan afdoen. Dus buiten de Hoge Raad om. 'De rechterlijke organisatie is daar bang voor. Men redeneert: als we de rechter passeren, creëren we een georganiseerd wantrouwen in het systeem en dat ondermijnt de rechtsstaat. Maar het tegendeel is het geval, zo leren de ervaringen in Engeland, waar ze al met zo'n commissie werken. Het vertrouwen in de rechtsstaat bij burgers is juist toegenomen.'

Reageren? stan@revu.nl

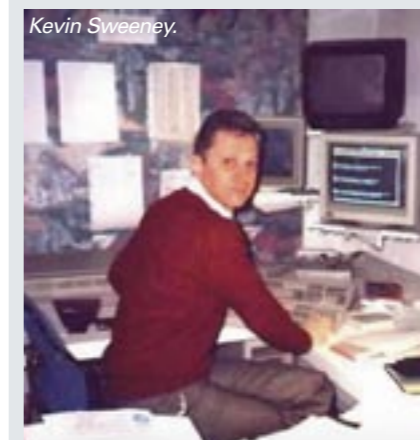
Ernest Louwes.

Deventer moordzaak

Strafsoap met hoofdrollen voor weduwe, fiscalist en klusjesman. Verdachte Louwes werd na herziening weer veroordeeld door hof. Opvallend: justitie meende dat de dader met een mes met een lemmet van 18 cm vijf steken van precies 10 cm kon toedienen. Mes ging als bewijsmiddel van tafel, daarvoor in de plaats kwam blouse met DNA.

Zaak-Sweeney

In 2001 werd Kevin Sweeney door het hof Den Bosch veroordeeld tot dertien jaar wegens moord door brandstichting op zijn vrouw. De verdediging stelde dat het gaat

Kevin Sweeney.

om een ongeluk met een brandende sigaret. Opvallend: de woning was van binnen afgesloten. Strafpleiter Geert-Jan Knoops heeft de zaak inmiddels onder zijn hoede.

Zaak-Henk H.

Kreeg in 2004 twintig jaar voor moord op Pim O. in Flevoland. Opvallend: de tengere ongetroude 54-jarige Henk zou het boomlange ruim 90 kilo wegende slachtoffer over 85 meter hebben getild. Ook opvallend: bizarre verklaringen van de veroordeelde over detectives en complotten. Thrillerauteur Jacob Vis schreef een boek over de zaak: *Het rijk van de bok*.

Pim O..

Zeven hoofdzonden van het OM in vijf zaken

	Schiedam	Lucia de B.	Sweeney	Deventer	Henk H.	Totaal
Onwaarheid spreken	6	3	4	2	1	16
Informatie achterhouden	2	6	3	2	4	17
Misleidend formuleren	2	2	2	1	2	9
Willekeur	2	4	1	1	2	10
Argumentatiefouten	2	2	7	5	7	23
Geslotenheid voor kritiek	4	2	2	1	5	14
Magisch oog	1	2	0	1	1	5
Totaal	19	21	19	13	22	94

Bron: Het OM in de fout, door Ton Derksen